

A gyógyszerkibocsátó stentekkel kapcsolatos legújabb információk

Fülöp Gábor, Berta Balázs, Merkely Béla

A 90-es évektől fokozatosan előretörő percutan coronaria intervenció (PCI) fő problémája a relatíve gyakori érlumen-visszaszűkülés, a restenosis, amely a coronaria-angioplastica és stentimplantáció után kialakult neointima-hyperplasia és érsmazomsejt-proliferáció következtében jön létre (1). A bevonat nélküli stentek (BMS) bevezetése, az egyszerű ballondilatációhoz képest közel felére, 20-30%-ra csökkentette ennek a szövődménynek a gyakoriságát. A restenosis számos klinikai formában jelenhet meg a stabil anginától az ST-elevációs myocardialis infarctusig (2). Az ezt okozó túlzott sejtproliferáció kivédésére fejlesztették ki a gyógyszerkibocsátó stenteket (drug eluting stent – DES).

Az Amerikai Egyesült Államokban az FDA (Food and Drug Administration) gyorsított eljárással két ilyen típusú stentet engedélyezett, a Cordis sirolimus kibocsátó Cypher stentjét 2003-ban és a Boston Scientific paclitaxel leadó Taxus stentjét 2004-ben. Ezt követően ugrásszerűen megnőtt a költséges gyógyszerkibocsátó stentek felhasználása, 2004 végére a percutan coronaria intervenciók során 80%-ban ezek kerültek beültetésre az Egyesült Államokban; három év alatt világszerte több millió ilyen típusú stentet implantáltak. Az utóbbi években számos új hatóanyagú stent jelent meg, így a zotarolimusbevonatú Endeavor és az everolimusbevonatú Xience V és Promus.

A Cypher és Taxus stentek FDA általi engedélyezése randomizált, kontrollált vizsgálatok alapján történt. A relatíve rövid, kilenc hónapos utánkövetés során lényegesen kevesebbszer észleltek restenosis, stentthrombosis, valamint az érintett ér működészavarát (target vessel failure – TVF), és kisebb számban volt szükség revascularisatióra, mint a hagyományos stentek esetében. Patológiai vizsgálatok azonban kimutatták, hogy a kedvező neointima-proliferációt gátló hatás mellett a gyógyszerkibocsátó stent felszínének endothelisatiója is késedelmet szenved, illetve tökéletlen,

amely a stent thrombogenesisének fokozódásával jár. Ezért felmerült, hogy hosszabb távú ellenőrzést kell végezni az esetleg kevésbé gyakran jelentkező adverz események és a hosszú távú prognózis felmérésére.

A stentek tökéletlen endothelisatiója következtében kialakuló nagyon késői, egy éven túli stentthrombosis a DES-ekre jellemző (3). (A stentthrombosis kialakulásának idejétől függően három csoportba soroljuk: *korai* – 30 napon belül kialakuló; *késői* – egy éven belül bekövetkező; *nagyon késői* – egy éven túl jelentkező.)

Az elégtelen endothelialisatio szempontjából kiemelt területek a DES-ek egymást átfedő „overlapping” zónái. Magyarországon az alacsony, 20% alatti DES-penetráció miatt ez ritkán fordul elő. Ismert, thrombosis kiváltó ok az acetilszalicilsavval kompetícióba lépő nem szteroid gyulladásgátló szerek (NSAID) használata (4). Hatásos thrombocytáaggregáció-gátló (TAGG) kezelés mellett azonban a stentthrombosis kumulatív incidenciája nem gyakoribb a gyógyszeres stentek esetén sem. Ennek feltétele a megfelelő tájékoztatáson alapuló jó betegcompliance. A kezelőorvos feladata, hogy azoknak a betegnek, akiknél coronariaintervenciót, különösen gyógyszerkibocsátó stent beültetést végeztek, biztosítsa az acetilszalicilsav és clopidrogel kombinációjának hozzáférhetőségét és folyamatos szedését.

Vitaindító közlemény

A BASKET-LATE vizsgálat 2006 márciusában azzal az eredménnyel zárult, hogy a nem fatális myocardialis infarctus, cardialis mortalitás és az angiográfiával igazolt stentthrombosis előfordulási aránya 7–18 hónappal a gyógyszerkibocsátó stentek beültetése után (a

A gyógyszerkibocsátó stentek alkalmazása mellett csökken az ismételt revascularisatiók száma.

dr. Fülöp Gábor (levelező szerző/correspondent), dr. Berta Balázs, dr. Merkely Béla:
Semmelweis Egyetem, Általános Orvostudományi Kar, Kardiológiai Tanszék,
Cardiovascularis Centrum/Semmelweis University, Faculty of Medicine, Department of Cardiology,
Cardiovascular Center;
H-1122 Budapest, Városmajor utca 68. E-mail: meditraining@meditraining.hu

clopidogrelkezelést hat hónappal az intervenciót követően leállították) magasabb, mint hagyományos stentek esetében (5).

A legkedvezőbb klinikai eredmények a megfelelő indikáció alapján beültetett, tökéletesen deponált DES és a 12 hónapon túl is adott thrombocytaaggregáció-gátló kezelés mellett érhetők el.

Randomizált vizsgálatok metaanalíziseiben ugyanakkor nem tudtak rizikófokozódást igazolni egy évvel a beültetés után sem a gyógyszerkibocsátó, sem a hagyományos stentek esetében (6–8). A stentthrombosis definíciója azonban nem volt egységes ezekben a vizsgálatokban, illetve nem volt elég statisztikai erejük az alacsony frekvenciájú események felmérésére. Ezenkívül nem vették figyelembe a beültetett stentet esetleg érintő reintervenció – amely bare metal stent esetén szignifikánsan gyakoribb – után bekövetkező végpontokat, így a stentthrombosis sem (9). A további obszervációs vizsgálatok elsősorban a nagyon késői stentthrombosis gyakoribbá válását igazolták (10–12).

Felmerült a kérdés, hogy a gyógyszerkibocsátó stentek beültetését követően a kisebb revascularisatiós arányért cseré-

be nem kell-e nagyobb, hosszú távú kockázattal – gyakoribb nagyon késői stentthrombosis – fizetni (13).

A legújabb eredmények

Randomizált vizsgálatok

A közelmúltban több közlemény jelent meg, amelyekben összegzik a korábbi, nagy esetszámú és hosszú távú követéses vizsgálatok eredményeit, illetve értékelik a hagyományos, valamint a gyógyszerkibocsátó stentek hatékonyságára és biztonságosságára vonatkozó tapasztalatokat.

Kastrati és munkatársai 14 randomizált vizsgálat eredményét összegezték, amelyekben közel 5000 olyan beteget követtek átlagosan 12–59 hónapig, akiknél sirolimuskibocsátó, illetve hagyományos stentek beültetése történt (14). Az összehalálozás, illetve a halálozás és a myocardialis infarctus kombinált végpontja tekintetében nem volt különbség a két csoport között. A reintervenció aránya szignifikánsan alacsonyabb volt a sirolimusbevonatú stentet kapott betegeknél, míg a stentthrombosis aránya nem különbözött szignifikánsan a két csoport között, csupán tendenciájában volt magasabb a sirolimusbevonatú stentek esetében egy év eltelté után. A kettős thrombocytaaggregáció-gátló kezelés a vizsgálati protokoll szerint egy évig tartott.

Spaulding és munkatársai négy randomizált vizsgálat adatait elemezték, amelyeket sirolimuskibocsátó, illetve hagyományos stenteket kapó 1748 beteg négyéves követése során gyűjtöttek (15). Nem találtak szignifikáns különbséget a két csoport között a mortalitást, myocardialis infarctust és stentthrombosis vizsgálat. Ugyanakkor a diabeteses betegek alcsoportjában

(n=428) jelentősen magasabb volt a túlélési arány a hagyományos stentet kapók között a sirolimusbevonatú stentet kapókkal szemben (95,6% vs. 87,8%). A fokozott mortalitás mögött cardiovascularis és nem cardiovascularis ok egyaránt meghúzódhatott, de a kis esetszám miatt nem lehetett egyértelmű következtetést levonni. A vizsgálatokban két-három hónapos clopidogrelkezelés volt a követelmény, de az aktuális kezeléstről nincs információ.

Mauri és munkatársai összesen 4500 beteg randomizált klinikai vizsgálatainak analízisét végezték el. A gyógyszerkibocsátó (S-DES és P-DES), illetve a hagyományos stenteket kapott betegeket négy évig követték, és figyelték a stentthrombosis kialakulásának gyakoriságát a két csoportban (16). Eredményeik szerint nem volt jelentős különbség a gyógyszerkibocsátó és a hagyományos stentek beültetése után a stentthrombosis incidenciájára vonatkoztatva. Az egy–négy éves időszakban a definitív és valószínű stentthrombosisok aránya 0,9% vs. 0,4% volt az S-DES vs. BMS, illetve 0,9% vs. 0,6% a P-DES vs. BMS-t kapott betegek között. Megjegyzik azonban, hogy nagyobb betegszámú és hosszabb vizsgálatokra van szükség, hogy a relatíve kis számban előforduló, de ugyanakkor komoly klinikai következményekkel járó stentthrombosis mortalitásra kifejtett hatását tisztázhassuk.

Stone és munkatársai négy, kettős vak vizsgálat adatait elemezték, amelyekbe 1748 S-DES, illetve hagyományos, valamint 3513 P-DES vs. hagyományos stentet kapott beteget vontak be (17). A gyógyszerkibocsátó stenttel kezelt csoportjaiban egy év után nagyobb arányban fordult elő stentthrombosis (S-DES 5 vs. BMS 0, P-DES 9 vs. BMS 2), de a stentthrombosisok száma összességében nem emelkedett. A gyógyszerkibocsátó stenttel kezelt esetében jelentősen kevesebbszer volt szükség revascularisatio végzésére, a mortalitás, illetve a myocardialis infarctus tekintetében pedig nem volt különbség a csoportok között (DES vs. BMS).

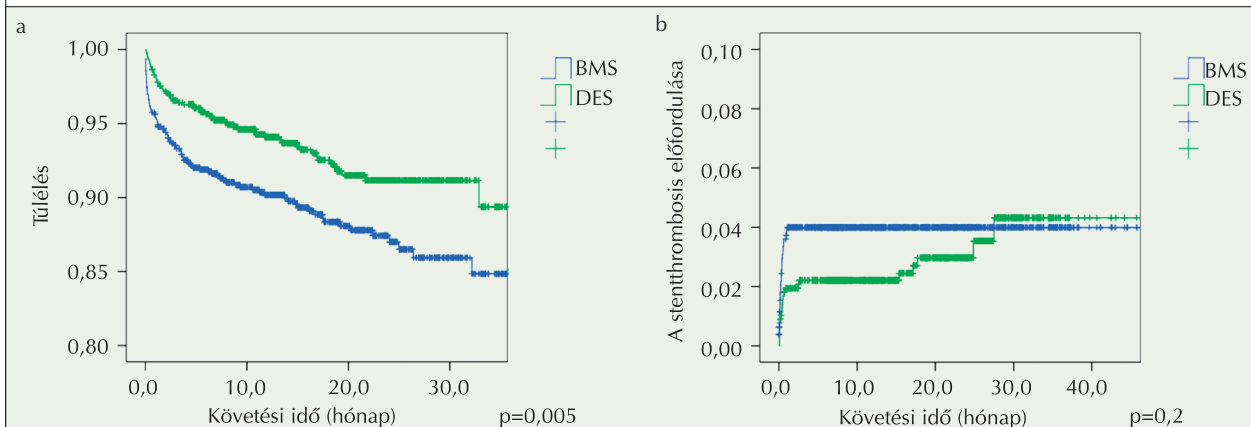
A fenti vizsgálatok adatainak értékelésekor figyelembe kell venni, hogy a klinikai vizsgálatok nem feltétlenül tükrözik a valós életet, amikor a gyógyszerkibocsátó stentek nem csak „on-label” indikációval (natív, diszkrét laesiók) kerülnek beültetésre, hanem „off-label” indikációkban is, mint például vénás bypassgraftokba, bifurcatiós laesiókba és krónikus totális occlusiókba.

Úgy tűnik, hogy a gyógyszerkibocsátó stentek on-label indikációval történő beültetése esetén az ismételt revascularisatiók aránya tartósan, hosszú távon csökken anélkül, hogy a mortalitás és a myocardialis infarctus aránya növekedne. Habár a stentthrombosis kumulatív incidenciája négyéves követés során nem különbözik a hagyományos és a gyógyszerkibocsátó stentek beültetése után, ez utóbbiak esetében a nagyon késői (>1 év) stentthrombosis gyakrabban fordul elő.

Az eddig végzett egyik legnagyobb metaanalízist a 2007-es EuroPCR konferencián mutatták be (18). A 38 vizsgálatot magába foglaló, több mint 18 000 beteg adatait tartalmazó Windecker-vizsgálatban a hagyományos és a sirolimust, illetve paclitaxelt kibocsátó stenteket hasonlították össze. A kemény végpontokat tekintve –

1. ÁBRA

Saját adatainkban a túlélés alakulása a) stentthrombosisok száma b) DES vs. BMS alkalmazása esetén

BMS: bare metal stent; DES: drug eluting stent

összesített halálozás és cardialis halálozás – nem volt különbség a három csoport között a vizsgálat négy éve alatt. Ez igaz volt a diabéteses és nem diabéteses betegek külön értékelésénél is. A szívinfarktus előfordulását tekintve azonban a sirolimust leadó stentek szignifikánsan jobban szerepeltek a bare metal stentekhez képest. A vizsgálat másik szignifikáns eredménye az volt, hogy a paclitaxelt kibocsátó stentek beültetése után több stentthrombosis fordult elő, mint a hagyományos és a sirolimust leadó stentek esetében. A korábbi vizsgálatokkal egyezően a stentelt coronariát érintő revascularisatio gyakorisága a hagyományos stentek alkalmazása mellett négy év alatt közel 20% volt, több mint kétszerese a drug eluting stenteknél észleltnek. A két gyógyszeres stent között is ki lehetett mutatni – ugyan kisebb, de – szignifikáns különbséget a sirolimust tartalmazó stent javára.

Regiszterek

Laquerquist és munkatársai közel 20 000 beteg adatait elemezték, akiket gyógyszerkibocsátó és hagyományos stenttel kezeltek (19). A halálozás és myocardialis infarctus kombinált végpontját tekintve a hároméves követés alatt nem volt különbség a két csoport között. Hat hónap után azonban a gyógyszerkibocsátó stenttel kezelt betegek körében az események aránya jelentősen megnőtt: 12,7 esemény/1000 kezelt beteg/évre. A clopidogrelkezelés a vizsgált centrumokban általában hat hónapig tartott.

A Duke adatbázisban szereplő közel 5000 betegnél a kombinált thrombocytáaggregáció-gátló kezelés hosszú távú, 24 hónapos hatását vizsgálták (20). A hat, illetve 12 hónapnál még eseménymentes betegeket négy csoportba osztották a beültetett stent típusa szerint (DES-BMS), illetve a clopidogrelt továbbra is szedők és már nem szedők csoportjára. A legjobb eredménye-

ket mind a mortalitás, mind a myocardialis infarctus tekintetében a clopidogrelt szedő és DES-stentet kapott betegek esetében kapták. A clopidogrel elhagyása azonban csak a DES-t kapott betegek csoportjában járt szignifikáns romlással a két éves periódus végén.

Ezek az eredmények mind azt sugallják, hogy a thrombocytáaggregáció-gátlás kiemelt fontosságú, és a vérzés szempontjából kis rizikójú betegeknél indokolt hat hónapon túli adása. Ez a legújabb amerikai ajánlásban meg is jelent, 12 hónap a javasolt kezelési idő (21). A további vizsgálatok eredményétől függően ennek további kiterjesztése várható.

Saját adataink

A Semmelweis Egyetem Kardiológiai Tanszék Cardiovascularis Centrumában a Városmajor adatbank létrehozásával célunk a hazai centrum valamennyi, DES-t kapott betegének hosszú távú követése. A centrumban életfogytig tartó clopidogrelszedés mellett vizsgáltuk válogatás nélkül az összes DES-beültetés kimenetelét (1. ábra). A betegek között nagy számban szerepeltek akut coronariaszindrómás betegek (STEMI 22,8%, NSTEMI 6,7%). A bare metal stenttel összehasonlítva a DES-csoportban a mortalitás szignifikánsan kisebbnek bizonyult a 16,9±9,7 hónapos követés alatt (10% vs. 15%, p=0,005), a stentthrombosis gyakoriságában pedig nem volt különbség (3,8% vs. 3,9%, p=0,2) (22).

A jövő feladatai

A 2007 júliusában az Amerikai Kardiológiai Kollégium lapjában megjelent áttekintő cikkben a szerzők (23) összefoglalták a coronariastentelés eddig tisztázatlan kérdéseit és a jövő feladatait, így például az adverz esemé-

nyek patomechanizmusának feltárását, a thrombocytá-aggregáció-gátló kezelés optimális időtartamának meghatározását. A hosszú távú következmények felmérésére akár 5-10 évnél is hosszabb, randomizált vizsgálatok szükségesek szélesebb, a „való világot” jobban reprezentáló betegek bevonásával, a DES „off label” alkalmazásának eredményeivel. Hangsúlyozzák továbbá, hogy stabil anginában csak az optimális gyógyszeres terápia sikertelensége esetén indokolt az intervenciós kezelés.

A töretlen technikai fejlődés következtében a stentek fejlesztése is folyamatosan zajlik. A monoklonális antitesttel bevont stentek, amelyekben felgyorsul az endothelisatio folyamata, már a mai eszköztárat gazdagítják, míg a felszívódó stentek megjelenése a jövő kutatásainak sikerétől függ.

Összegzés

Az instentrestenosis kivédésére kifejlesztett gyógyszerkibocsátó stentek alkalmazása mellett jelentősen

csökken az ismételt revascularisatiók száma. Tény azonban, hogy a DES-beültetés után gyakoribb az igen késői stentthrombosis, míg a stentthrombosis, myocardialis infarctus és halálozás összességében nem fokozódik a hagyományos stentekhez viszonyítva.

A mortalitás, stentthrombosis és ismételt revascularisatio tekintetében jelenleg a legoptimálisabb klinikai eredmények a megfelelő indikáció alapján beültetett, tökéletesen deponált drug eluting stentekkel és hosszan tartó, 12 hónapon túl is adott TAGG-kezelés mellett érhetők el. Kiemelt jelentősége van az előzetes felvilágosításnak a tartós TAGG-kezelés szükségessége miatt. Rossz compliance és vérzésre hajlamosító kísérő betegség esetén bizonytalan a hosszú távú kimenetel és fennáll a DES alkalmazásának kontraindikációja.

Még további hasznos eredmények várhatók az e tudományterületen folyó kutatásoktól, amelyek révén tökéletesebb stentelési és thrombocytáaggregáció-gátló eljárásokhoz jut a klinikumban dolgozó orvos, még tovább javítva a coronariabetegek hosszú távú életminőségét és életkilátásait.

IRODALOM

1. Keltai M. A gyógyszerkibocsátó coronariastentek alkalmazásának hatásai. *Orvosi Hetilap* 2007;148:443-50.
2. Chen M, John JM, et al. Bare metal stent restenosis is not a benign clinical entity. *Am Heart J* 2006;151:1260-64.
3. Kotani J, Awata M, Nanto S. Incomplete neointimal coverage of sirolimus-eluting stents: angioscopic findings. *J Am Coll Cardiol* 2006;47:2108-11.
4. Merkely B, Toth-Zsomboki E, Becker D, Beres BJ, Szabó G, Vargova K, et al. Very late drug-eluting stent thrombosis after non-steroidal antiinflammatory drug treatment despite dual antiplatelet therapy. *The Canadian Journal of Cardiology*, accepted for publication. 2007.
5. Pfisterer M, Brunner-La R, et al. Late clinical events after clopidogrel discontinuation may limit the benefit of drug-eluting stents: an observational study of drug-eluting versus bare-metal stents. *J Am Coll Cardiol* 2006;48:2584-91.
6. Nordmann AJ, Briel M, Bucher HC. Mortality in randomized controlled trials comparing drug-eluting vs. bare metal stents in coronary artery disease: a metaanalysis. *Eur Heart J* 2006;27:2784-814.
7. Camenzind E. Do drug-eluting stents increase death? *European Society of Cardiology Congress News*. September 5, 2006.
8. Joner M, Finn AV, Farb A, et al. Pathology of drug-eluting stents in humans: delayed healing and late thrombotic risk. *J Am Coll Cardiol* 2006;48:193-202.
9. Maisel WH. Unanswered questions – Drug-eluting stents and the risk of late thrombosis. *N Engl J Med* 2007;356:981-4.
10. Virmani R, Guagliumi G, Farb A, et al. Localized hypersensitivity and late coronary thrombosis secondary to a sirolimus-eluting stent: should we be cautious? *Circulation* 2004;109:701-5.
11. McFadden EP, Stabile E, Regar E, et al. Late thrombosis in drug-eluting coronary stents after discontinuation of antiplatelet therapy. *Lancet* 2004;364:1519-21.
12. Nebeker JR, Virmani R, Bennett CL, et al. Hypersensitivity cases associated with drug-eluting coronary stents: a review of available cases from the Research on Adverse Drug Events and Reports (RADAR) project. *J Am Coll Cardiol* 2006;47:175-81.
13. Hofma SH, van der Giessen WJ, van Dalen BM, et al. Indication of long-term endothelial dysfunction after sirolimus-eluting stent implantation. *Eur Heart J* 2006;27:166-70.
14. Kastrati A, et al. Analysis of 14 trials comparing sirolimus-eluting stents with bare-metal stents. *N Engl J Med* 2007;356:1030-9.
15. Spaulding C, et al. A pooled analysis of data comparing sirolimus-eluting stents with bare-metal stents. *N Engl J Med* 2007;356:989-97.
16. Mauri L, et al. Stent thrombosis in randomized clinical trials of drug-eluting stents. *N Engl J Med* 2007;356:1020-9.
17. Stone GW, et al. Safety and efficacy of sirolimus and paclitaxel-eluting coronary stents. *N Engl J Med* 2007;356:998-1008.
18. Stettler C, et al. Windecker analysis, EuroPCR 2007, http://www.eurocponline.com/fo/lecture/view_slide.php?id=4392
19. Laquerquist B, et al. Long-term outcomes with drug-eluting stents versus bare-metal stents in Sweden. *N Engl J Med* 2007;356:1009-19.
20. Eisentstein EL, et al. Clopidogrel use and long-term clinical outcomes after drug-eluting stent implantation. *JAMA* 2007;297:159-68.
21. Smith SC Jr., Feldman TE, Hirshfeld JW Jr., et al. ACC/AHA/SCAI 2005 guideline update for percutaneous coronary intervention. *Circulation* 2006;113:e166-286.
22. Merkely B, Becker D, Berta B, et al. Bare és drug-eluting stenttel kezelt betegek hosszú távú utánkövetése. *Card Hung* 2007;37:A48.
23. Kaul S, Shah PK, Diamond GA. As time goes by – Current status and future directions in the controversy over stenting. *J Am Coll Cardiol* 2007;50:128-37.